

SAHNA NUTQI VA DRAMATIK SAN'AT: NUTQNING IJTIMOIIY
VA EMOTSIONAL TA'SIRI

Madaliyev Lazizbek Sherzodbek o'g'li

*O'z DSMIFMF “Dramatik teatr va kino aktyorligi” 3-bosqich
talabasi*

*Ilmiy rahbar: Komilova Mushtariybegim G'ofurjon qizi
O'z DSMIFMF ” Sahna nutqi va san'at shunoslik” kafedrasi
o'qituvchisi*

Anatatsiya: *Ushbu maqolada sahna nutqining kelib chiqish tarixi, rivojlanishi va uning elementlari va muvaffaqiyatli nutq so'zlash uchun zarur bo'lgan texnik va psixologik jihatlar yoritiladi. Maqolada sahna nutqining asosiy tarkibiy qismlari, emotsional ta'sir va vizual vositalardan foydalanish haqida batafsil ma'lumot berilgan. Nutq so'zlash jarayonida muvaffaqiyatli bo'lish uchun qanday tayyorgarliklar ko'rish zarurligi haqida.*

Kalit so'zi: *Sahna nutqi, nutq san'ati, ovoz texnikasi, tana tili, auditoriya bilan aloq, emotsional ta'sir, vizuallik va media vositalari, improvizatsiya.*

Sahna nutqi (yoki teatr nutqi)-bu aktyor yoki nutq so'zlovchi tomonidan sahnada yoki so'zlovchi tomonidan auditoriya oldida aytiladigan matn bo'lib, unda dramatik, motivatsion yoki ta'sirchan ma'lumotlar haqida aytib o'tiladi. Sahna nutqlari ko'p hollarda teatr, film yoki televidiniya uchun yoziladi va ularning maqsadi tomoshabinlar yoki auditoriyani ta'sirlantirishdan iborat bo'ladi. Sahna nutqining tarixiga nazar tashlasak antik yunon davri ko'z o'ngimizda gavdalanadi. Sahna nutqi dastlab qadimgi Yunoniston va Rimda rivojlanib, teatrning bir bo'lagiga aylanib ulgurgan. Aristo, Eshil, Sofokl, Euripid kabi dramaturglar o'z asarlarida sahna nutqini ishlatgan. Renessans va XX asrlarda sahna nutqiga yangi janrlar kirib kelgan. Masalan, drama va kamediya shakli rivojlangan. William Shekspir va Anton Chexov kabi mashxur yozuvchilar o'z asarlarida sahna nutqini ko'rsatib berishgan.

Sahna nutqining turlariga keladigan bo'lsak bu turlarga monolog kiradi. Monolog deb sahna nutqining bir turi bo'lib, bir personajning o'zini ifodalashi yoki ichki fikrlarini tomoshabinlarga yetkazishdir.

Shekspirning “Hamlet” monologi bunga misol bo’la oladi. Dialog esa ikki yoki undan ortiq personajlar orasidagi suhbatdan iborat nutq. Choriston nutqi bu Antik yunon teatridan olingan tur, bu yerda xoro uslubida sahna nutqi kiritiladi. Sahna nutqining struktura va usullari nutqning boshlanishi bo’lib, unda personajlar, muhit va voqealar o’rtasidagi bog’liqliklar aytib o’tiladi. Rivojlanish nutqda voqealar rivojlanib, konfliktlar yoki ichki kurashlar keltirib chiqaradi. Klimaks nutqning eng yuqori nuqtasi, jiddiy hissiy va intellectual cho’qqisidir. Yakun nutqni yakunlash muammo yoki kanfliktni hal qilish. Nutqni taqdim etish san’atiga emotsional ta’sir kiradi. Sahna nutqi ko’p hollarda auditoriyani hissiy jihatdan ta’sirlantiradi. Bu orqali aktyor o’zining intonatsion yuz ifodalari va tana tilini qo’llashi mumkin. Vokal va non verbal vositalari nutq so’zlashda ovozning balandligi, tezligi, pauzalar, tana tili va mimika ham katta ro’l o’ynaydi. Ritm va sozlash nutqning ta’sirini kuchaytirish uchun unung ritmi va o’ziga xos ohangini sozlash zarur. Drama nutqlarida bu juda katta ro’l o’ynaydi. Nutqning balandligi va tonu tomoshabinlarni jalb qilishda muhim ro’l o’ynaydi. Yomon tanlangan yoki tinch so’zlash tomoshabinlarning e’tiborini yo’qotishga olib kelishi mumkin. Nutqning yaxshi tuzilishi va mavzu bo’yicha aniq fikrlar taqdim etilishi zarur. Mavzuni batafsil yoritib berish, auditoriyaning qiziqishini saqlab qolish uchun nutqni oddiy va aniq qilish muhim. Nutqning boshlanishi va yakuni hamda o’rtasidagi rivojlanish tarkibi odatda qisqa, aniq va jozibali bo’lishi mumkin. Sahna nutqi ko’plab professional sohalarda zarur bo’lib, buning uchun ijtimoiy va psixologik sohalar ham hisobga olish kerak. Aktiyorlar o’z auditoriyasining ehtiyojlarini tushunish va ularga moslashish qobiliyatiga ega bo’lishlari kerak. Sahna nutqi har bir so’zlovchilardan ko’p qirralarni talab qiladi. Bu faqat o’z fikrini to’g’ri ifodalash emas, balki auditoriya bilan o’zaro aloqa o’rnatish, emotsional ta’sir qilish va o’ziga ishonchli tarzda taqdimot qilishni ham o’z ichiga oladi. Nutqning muvaaffaqiyati ko’plab omillarga bog’liq bo’lib, ularni puxta o’rganish va mashq qilish muhim.

Muvaffaqiyatli nutq uchun quyidagi qo’shimcha jihatlar ham muhim ro’l o’ynaydi: Vizuallarni ishlatish ko’plab sahna nutqchilar taqdimotlarda slaydlar, grafiklar, videolar yoki boshqa visual vositalardan foydalanadilar. Bu tinglovchilarning e’tiborini yanada ko’proq jalb qilish va ma’lumotni yaxshiroq tushunishga yordam

beradi. Masalan, statistic ma'lumotlar yoki muhim faktlarni slayd orqali ko'rsatish auditoriyaning diqqatini jamlashga yordam beradi. Nutqchi jihatdan tayyor bo'lishi kerak. Audio-visual vositalar to'g'ri ishlashi, ovoz tizimi va proyektorlar yaxshi ishlashiga ishonch hosil qilish zarur. Bu sahna nutqning samaradorligini oshiradi. Vaqtni boshqarish nutqchi sahnadagi vaqti va mavzusini samarali boshqarish kerak. Aks xolda, nutq juda qisqa yoki juda uzoq bo'lib qolishi mumkin, bu esa auditoriyaning qiziqishini yo'qotishiga olib keladi. Nutqni oldindan vaqtiga qarab tayyorlash, mashq qilish va kerakli qismlarni qisqartirish yoki kengaytirish zarur. Qisqa va aniq bo'lish ko'p hollarda, vaqt cheklangan bo'lganda, nutq qisqa va lo'nda bo'lishi kerak. Auditoriya uchun eng muhim jihatlar va nutqlarni aniq ta'kidlash lozim. Nutqni hayotiy misollar, anekdotlar yoki hikoyalar bilan boyitish auditoriyaning qiziqishini saqlashda juda muhimdir. Bu nafaqat ma'lumotlarni yengillashtiradi, balki auditoriya bilan aloqani yanada kuchaytiradi. Oddiy, lekin ta'sirli hikoyalar tomoshabinning diqqatini ushlab turadi. Masalan, shaxsiy tajriba yoki mavzu bilan bo'g'liq qiziqarli hikoyalar, o'rgatish va o'ylashni boshlash uchun yaxshi vosita bo'lishi mumkin. Sahna nutqi va nutq san'ati haqida maqola yozishda foydalanilgan adabiyotlar quyidagilar bo'lishi mumkin. Agar siz maqolada keltirilgan ma'lumotlarni aniq manbalarni ko'rsatish orqali ishonch hosil qilmoqchi bo'lsangiz, quyidagi turdagi adabiyotlar foydali bo'ladi:

Xulosa qilib aytganda, maqola sahna nutqi san'ati bo'yicha qiziqarli va foydali materiallarni o'z ichiga oladi, ammo ba'zi jihatlarni yanada chuqurroq tahlil qilish, misollar va zamonaviy tadqiqotlar bilan boyitish maqolani yanada to'liq va qiziqarli qilishga yordam beradi. Sahna nutqi – bu nafaqat so'zlarni aytish, balki auditoriya bilan samarali aloqada bo'lish, ta'sir qilish va o'z fikrini aniq yetkazish san'ati. San'atkor sahna oldida ishonchli va samarali bo'lishi uchun ovoz texnikasi, tana tili, vizual vositalar, va emotsional ta'sir kabi elementlarni mukammal egallashi kerak. Nutqning tuzilishi, ritmi va vaqtni boshqarish uning samaradorligini oshirishga yordam beradi. Bundan tashqari, auditoriyaning ehtiyojlari va qiziqishlarini tushunish, nutqni ular bilan moslashtirish muhimdir. Sahna nutqi san'atini o'rganishda doimiy mashqlar, tayyorgarlik va nutqchi o'zini rivojlantirishga yo'naltirilgan amaliyotlar zarur. Aktiyor o'z maqsadiga erishish uchun nafaqat nutqni to'g'ri tuzishi, balki sahnada

o'zini erkin his qilishi va auditoriya bilan haqiqiy muloqot o'rnatishi kerak. Shu tarzda, sahna nutqi har bir nutqchi uchun taqdimotning muvaffaqiyatli va esda qolarli bo'lishini ta'minlashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR;

1. Grice, H.P. (1975). Logic and Conversation. In Syntax and Semantics, 3: Speech Acts. Academic Press.
2. Goffman, E. (1959). The Presentation of Self in Everyday Life. Doubleday.
3. Cialdini, R. B. (2001). Influence: The Psychology of Persuasion. Harper Business.

